

Gramer-Dil Bilgisi

Grammar-Accidence

Dilek ERENOĞLU*

Özet

Genel olarak birbirlerinin yerine kullanma eğiliminde olunan gramer ve dil bilgisi terimlerinin kullanım alanları aslında farklıdır. Bazı dillerde olduğu gibi dilimizde de bu ayrım mevcuttur.

Anahtar Kelimeler

Gramer, Dil Bilgisi, Türk Dili

Abstract

The uses of grammar and linguistic terms, which people tend to use each for the other, are different indeed. As in some languages, this difference also exists in our language.

Key Words

Grammar, Accidence, Turkish Language

* Arş. Gör. Dr., Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Bilim dalları çeşitli ihtiyaçlardan doğar. Her ihtiyaç, toplumunu, düzenleyici ve yaratıcı çalışmalara yöneltir. Z. Faruk Perek'e göre "bu gerçek bilhassa gramerin doğuşunda kendini gösterir" (Perek, 1961, 1)

Dünyada yaşamaya başladığından beri, "insanı biriktiren bir varlık hâline getiren, gelenek ve tarih sahibi kılan dil" (Karaağaç, 2002, 7) üzerinde, başlıca iki sebebe dayalı araştırmalar yapılmaktadır; dilin kurallaşan kullanımlarını tespit etmek, tespit edilmiş kuralların işleyişini ve sürekliliğini sağlamak. Bu amaçlar yönünde, çeşitli adlar altında –gramer, dil bilgisi, dil bilimi, vb.- eserler kaleme alınmaktadır.

Toplumlar dillerinin araştırılması ve öğretilmesi ile ilgili çalışmalara ad koyarken çeşitli terimler kullanmışlardır. Bunların bir kısmı, birbirlerinden etkilendiklerinden aynı, bir kısmı da farklı dil yapılarına uygun ayrı terimler olmuştur. Türk Dili üzerindeki çalışmalarda gramer ve dil bilgisi terimleri kullanılmıştır. Genel olarak birbirini karşıladığı düşünülen ve sıklıkla kullanılan gramer ve dil bilgisi adlı terimler zaman içinde ayrı anlam yükleri taşıyor hale gelmiştir.

Düşünen ve düşünme yolunun ve şeklinin resmini çıkarmaya çalışan insan özellikle düşünme aracı üzerinde çalışmalar yapmaya yönelmiştir. Tarihin dil ile takip edebildiğimiz ilk devirlerinden beri insanoğlu için, genellikle bir inanç sistemi ortaklığına dayalı olarak, oluşturduğu toplumun inanç sisteminin sürmesi amacıyla dilinin doğruluğunu ve anlaşılabilirliğini sağlamaya yönelik dil çalışmaları önem kazanmıştır.

Şekillenmesinde dil unsurunun büyük rolü olan toplumların varlığı, dillerinin varlığına bağlıdır. Dilin korunmasını ise gramer yapısının korunması sağlar. Dilaçar, gramer ile ana dilin korunması arasında çok sıkı bir bağ kurar:

"Gramer, eğitimde, kültürde, ana dilinin ve ulusçuluğun korunmasında son derece önemli bir rol oynar. Ana dili, onu konuşanın dil bilincini belirttiği gibi, onda, çocukluk çağından başlayarak dil duygusu da yaratır. Her ana dilinde, şimdikiği geçmişe, ulusal geleneklere bağlayan gizemli bir güç vardır. Her dil, kendi kuruluş düzeni, işleme mekanizması, yapı ve diziliş düzeni ile bir düşünüş ve anlatış kalıbı, yapısal bir düzeni, biçim özelliği olan bir yapıdır. Ana dili, topluluk bilincini yansıtan, dünya görüşünü kalıplayan ulusal bir varlık, gramer de eğitimde bu varlığın en güçlü ve güvenilir koruyucusudur." (Dilaçar, 1989, 123)

Bugün, Avrupa Birliği üyelerinin kullanılması zorunlu tutulan para birimi adı “euro” sözü üzerindeki anlaşmazlıklar ana dilin korunması çabasına ayrı bir örnektir. Bu çaba içindeki birkaç ülkeden biri Litvanya’dır. Litvanya başkanı Algirdas Brazauskas, para biriminin ülkesinde “euras” adı ile kullanılacağını kabul edilmemesi hâlinde AB anayasasına imza atmayacağını belirtmiş ve dönem başkanı Hollanda’ya bir mektup yazmıştır: “Litvanya dilinde gramer hatası yapmak anayasamıza aykırıdır. Bu aynı zamanda Litvanya dilinin doğal yapısına dışardan siyasi bir müdahale anlamına gelir.” (Karasu, 2006, 3)

Dilin yapısını belirleyen gramer doğuda eski din kitaplarını, batıda da eski edebiyat anıtlarını doğru anlamak zorunluluğundan doğmuştur. İlk gramerler Hintliler, Yunanlılar, Romalılar ve Araplar tarafından yazılmıştır.

Dillerde, gramer veya dil bilgisi terimi olarak dil, kural, yazı ve öge kavramlarıyla ilgili sözler kullanılmıştır. Pek çok dilde yan yana, üst üste kullanımda olan bu iki terim, aslında birbirini tam olarak karşılamamaktadır. Agop Dilaçar’a göre, gramer denilen bilim, bütün kapsamı ve ayrıntıları ile dil bilgisi sözcüğünün çerçevesine sığmaz, hele agrammatical, grammaticalisation gibi türevler de bütün incelikleriyle rahatça dil bilgisi sözünden türetilemez. Gramer kavramı, genel dil bilimin çizdiği anlamın bütün genişliğini taşımak zorunda olduğu için, dil bilgisi’nin çerçevesi içerisinde kalamaz. Ona göre gramerin tanımı şöyledir:

“Dilbilim, gramer’i şu şekilde tanımlar: 1. Biçim, söyleniş, cümle yapısı, anlam ve söz tarihi bakımından belirli bir düzenlilik gösteren sistemli söz gruplanmalarından meydana gelen dilin bu yönden incelenmesi. 2. Belli bir çağda belli bir dilin bu bakımdan incelenmesinin konusu olan görüngüler ve bunların sistemi. 3. Bu görüngüleri yöneten kurallar. 4. Bu kuralları öğreten ders kitabı. 5. Bir sözün ya da yazının bu kurallara uyup uymama derecesi. Bu tanımlardan anlaşıldığına göre, gramer yalnız dil bilgisi değildir; bilgi’ye dayanmayan tarafları da vardır. Dilin kendisi, varlığı, yapısı ve kuralları bizim bilgimize bağlı değildir. Bilesek de, bilmesek de onlar vardır, işlemekte ve yaşamaktadır.” (Dilaçar, 1989, 84 85)

Garver Newton, gramer ve dil bilgisi farkını dil bilimci bakışa göre şöyle yansıtmaktadır:

“Dilbilimciler dil bilgisini betimsel değil nominatif olarak kullanan okul öğretmenlerinden kendilerini ayırırlar. Dilbilimciler dilin bilfiil nasıl kullanıldığının tam bir tanımını yapmaya çalışırken, öğretmenler biçimleri vurgulayıp kural dışılıkları cezalandırarak tanımları öğrencilerin kafasına iyice sokmak için kullanırlar. (Newton, 2002, 114)

Efrasiyab Gemalmaz, dilbilim terimini, her tür ve düzeydeki dilleri araştıran ve inceleyen, bu dillerle ilgili genellikleri bulmaya çalışan, bu yolda yöntemler geliştiren bilim dallarının ortak adı olarak tanımlar. Bu doğrultuda dil bilimci ile dil bilgisi öğreticisini ayırır. Dil bilimci, belli bir kullanım alanı ve düzeyi için, belli bir dili veya dilleri inceler; bu dilin veya dillerin ifade inceliklerini belirlemeye çalışır; söz konusu dili veya dilleri gerektiğinde başka dillerle karşılaştırır; gerekiyorsa belli bir dilin ifade gücünü artırmanın yollarını göstermeye çalışır. Dil öğreticisi, dil bilgisi öğretmeni ise, belli bir dilin benimsenmiş kurallarını belletmeyi ve uygulatmayı görev edinmiştir; onun için olandan çok olması gereken önemlidir. (Gemalmaz, 1995, 82)

Berke Vardar, dil biliminin dil bilgisi çalışmalarından yavaş yavaş ayrılarak XIX. yüzyıl başlarında kendine özgü bir inceleme alanı olarak ortaya çıktığını belirtir. (Vardar, 1998, 22). Bu doğrultuda, dil biliminin geleneksel dil bilgisi ile bir tutulamayacağını savunur:

Bilimsel bir inceleme alanı olan dilbilim, her şeyden önce, olguların nesnel biçimde gözlemlenmesini ya da doğrulanabilir ilkelere dayalı tündengelemlim bir kuramlaştırma, açıklayıcı genel nitelikli dilsel örnek tasarlama etkinliklerinde bulunulmasını gerektirir. Geleneksel dilbilgisi buyurucu bir nitelik taşır, dilin oldukça dar bir kesiti üzerinde işlem yapar, dil düzeneğine yabancı, kökeni dil dışında yer alan katı kurallara yer verir. (Vardar, 1998, 41-42)

Bugün birçok toplulukta kullanılan *gramer* teriminin ana anlamı, Yunanca da “yazı” demek olan *gramma* köküne dayanır. Bundan Yunanca *grammatike*, Latince *grammatica*, Fransızca *grammaire*, İngilizce *grammar*, Almanca *grammatik* sözleri türemiştir.

Asya’da *gramer* kuran Hintliler, MÖ IV. yüzyılda buna bir bilim ve sanat olarak *vyakarana* “ayırma, çözümlenme” demişlerdir; *gramer*in Avrupadaki kurucuları olan Yunanlılar da aynı yüzyılda *gramer* *tekhne grammatike* “yazı ile ilgili sanat” olarak kavramışlardır. Romalılar bu adı Latinceye *ars grammatica* şeklinde aktarmışlar, bu ad Ortaçağlarda ufak değişikliklerle Avrupa dillerine geçmiştir: İtal. *grammatica*, İsp., Port. *grammatica*, Rus. *grammatika*, Pol. *gramatyk*, Fel. *grammatica*, Dan., Norv., İsvç. *grammatik*, İrlan. *gramadach*, Gal. *gramadeg* v.b. Avrupa’da kimi uluslar *gramer* için “dil bilgisi” anlamına kendi söz hazinelerinden terimler yaratmışlardır: Çek. *mluvnice*, İzl. *malfraedi*, Mac. *nyelvtan*, Fin. *kielioppi* gibi. Bizde *gramere* çoğunca dil bilgisi denmekte ise de bu terim “dil bilgisi” (Alm. *Sprachkundi*, yani türlü diller bilme) ile öz *gramer* (Alm. *Grammatik*, *Sprachlehre*), kavramları arasındaki kesin ayrımı belirtmemektedir. (Dilaçar, 1989, 84)

Araplar dil çalışmalarında Hintlilerin ve Greklerin etkisinde kalmıştır. El-Kitab'ın yazarı İran asıllı Sibeveyhî, VIII. yüzyılın en önemli "nahiv" veya "morfoloji" bilginidir. (Başkan, 2003, 32) Batı kaynaklı gramer terimi yerine, Araplar, ilm-i sarf ü nahiv ve kavâ'id terimlerini kullanmışlardır.

Araplardan Türklere geçen sarf, nahiv, kavâid terimleri Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar Türkçe gramer çalışmalarının adında da yer almış daha sonra yerini gramer, dil bilgisi ve dil bilimi terimlerine bırakmıştır: Kavâid-i Türkiye (Ahmed Cevdet Paşa, İstanbul, 1875), Nev Usûl Sarf-ı Türkî (Şemseddin Sami, İstanbul, 1892), Yeni Sarf ve Nahv Dersleri (Ahmet Rasim, 1925), Gramer (İ. Necmi Dilmen, İstanbul, 1928), Genel Dil Bilgisi (A. Saim Dilemre, İstanbul, 1937), Türk Dilbilgisi, Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi (A. Cevat Emre, İstanbul, 1945), Türk Dil Bilgisi (Muharrem Ergin, İstanbul, 1958), Osmanlıca Grameri (F. Kadri Timurtaş, İstanbul 1964), Dilbilim ve Türkçe Yazıları (Doğan Aksan, 2004)

Bekir Çobanzade, gramer türlerini ilmî sarf ve mektep sarfı olarak ikiye ayırır ve mektepte okutulan sarfın tam anlamıyla sarf olmadığını aynı zamanda gayri ilmî olduğunu da belirtir. (Çobanzade, 1926, 188)

Faruk Kadri Timurtaş, yüzyıllar boyunca Türk dilinin incelenmesi alanında çok sayıda eser verildiğini ancak dilimizin ilmî şekilde ve kendi bünyesine uygun olarak tedkik edilmesinin hayli yeni olduğunu belirtir. Ayrıca, Türkçe gramer sahasında uzun zaman Türkçe bir esere rastlanmadığını ve asırlar boyu Arapça ve Farsça kavâide (sarf ve nahve) önem verilmiş olduğunu da ifade etmektedir. Ona göre, bizde modern anlamda filoloji ve lengüistik çalışmaları çok yeni olduğu için dilimizin tam bir gramerinin ve sözlüğünün meydana getirilemediğini belirtir. (Timurtaş, 1996, 32-34) Timurtaş, Türk dili gramerlerinin yazılması ve bunlar içinde Osmanlıcada geçen Arapça ve Farsça kaidelere yer verilmesinin Tanzimat'tan sonra başladığını, bu dillerin daha önce ayrı ayrı öğretilendiğini ifade eder. (Timurtaş, 1964, 13)

Zeynep Korkmaz, X. yüzyıldan başlayarak İslam medeniyeti altına girmiş olan Türk dünyasında Araplara ve diğer yabancılara Türkçeyi öğretmek üzere yazılmış gramer veya gramer-sözlük karışımı eserlerin çoğunun Arap ve Fars dilinde olduğunu ve bu eserlerde Türkçenin kurallarının Arap dilinin kalıplarına göre düzenlendiğini belirtir. Divânu Lûgati-t-Türk (M. 1073), Kitâbü'l-idrak li Lisâni'l-etrâk (M. 1312), Mukaddimetü'l-edeb (13. yüzyıl), Ettuhfetü'z-Zekiye (14. yüzyıl) adlı eserleri de örnek olarak verir. (Korkmaz, 1992, VII)

Tanzimat döneminde ve Cumhuriyet öncesinde yapılmış olan gramer çalışmalarında, Fransız grameri esas alınsa da bu eserler sarf ve nahiv adı ile ka-

leme alınmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmaları ders kitabı ve özel gramer konuları ile ilgilidir. 1928’de Türk Dili Encümeni’nin hazırladığı Muhtasar Türkçe Gramer adlı eser, adında “gramer” teriminin kullanıldığı ilk eserlerdendir. (Korkmaz, 1992, 4- 5)

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı eserinin Önsöz’ünde dil bilgisi terimini gramer teriminin geniş anlamı ile eş tutmaktadır: “Bu kitap, Batı Türkçesinin gramerini içine almaktadır. Gramer tabirini burada geniş manası ile alıyor ve dil bilgisi karşılığı olarak kullanıyoruz. Dar manası ile gramer, dil bilgisi’nin fonetik ve sentaks kısımlarının dışında kalan bahisleri için kullanılır.”, “...dil bilgisi’nin vazifesi seslerden cümleye kadar bütün bir dil birliklerini yapı, mana ve vazife bakımından incelemektir. Bu sebeple bir dili incelerken, bir dilin gramerini ortaya koymağa çalışırken dil bilgisini klâsik bölümlere ayırmak yerine, dili bütün hâlinde yapı, mana ve vazife bakımından ele almak daha doğrudur.” (Ergin, 1986, 28)

Dilaçar, gramer ile ilgili temel bilgiler verirken okul grameri ile bilimlik grameri birbirinden ayırır:

“Yukarıda anılan bilimsel ve klasik gramer, dilin sistemine göre yazılmış olan gramerdir ki kuruluş modelindeki ana direkleri, ana ilkeleri yön gösterici ana kuralları saptar, gizli kalmış özellikleri meydana çıkarır. Öğretici okul grameri ise dilin sistemini göz önünde bulundurmak koşuluyla, öğrenciye daha çok dilin düzgüsünü ve buna bağlı kuralları öğretir, alışkı ve kullanıştan ayrılmanın yanlış olacağını örneklerle ve alıştırmalarla gösterir.”(Dilaçar, 1989, 119)

Türk Dil Kurumu, dil bilimi, gramer, kural bilimi, dil bilgisi terimlerinin kullanımı ile ilgili şu sözlük bilgilerini vermiştir:

“Türk Dil Kurumu yayınlarında gramer, dil bilimi, dil bilgisi, kural bilimi terimlerinin kullanılışı şu şekildedir:

“Kurumun bu alanda ilim yayını olan “Gramer (Kuralbilim) Terimleri” adlı eserde kuralbilim’in hemen yanbaşında gramer terimine de yer verilmiş, hatta kuralbilim ayrac içine alınmıştır. (Türk Dili-Belleten, 1940, sayı:1-2) 1942’de yayımlanan “Gramer Terimleri”nde, Yüksek Gramer Komisyonunun kararıyla, dil bilgisinin yanına gramer terimi de konmuş ve ona öncelik verilmiştir; 1949’daki “Dilbilim Terimleri Sözlüğü”nde Dil bilgisi: bk. Gramer şeklinde belirtilmiş ve bu konu ile ilgili tanımlar hep gramer, gramer genliği, gramer kuralı, gramer öncesi gramer ulamları maddelerinde yapılmıştır.” (Dilaçar, 1989, 86)

Türkçe sözlükte, dil bilgisi ve gramer terimleri, iki ayrı maddede tanımlanır: dil bilgisi: Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit

eden bilim, gramer. (TDK, 1998, 589) gramer: Fransızca grammaire < Yun. 1.Dil bilgisi 2.Dil bilgisi kitabı. (TDK, 1998, 895)

Gramer Terimleri Sözlüğü'nde bu iki terim için ayrı açıklamalar vardır: dil bilgisi: Çeşitli düzeylerdeki okullarda, Türkçe'nin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı; bu bilgileri veren dersin ve kitapların adı. Bk. ve krş. gramer. (Korkmaz, 1992, 44) gramer: (Alm. grammatik, sprachlehre; Fr. grammaire; İng. grammar; Osm. İlm-i sarf ü nahv, ilm-i kavâid) Bir dili ses, şekil ve cümle yapıları ile dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceleyerek bunlarla ilgili kuralları ve işleyiş özelliklerini ortaya koyan bilim. Ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi ve anlam bilgisi gramerin başlıca bölümleridir. Tür olarak tasvirî gramer (durgun gramer, statik gramer), tarihî gramer ve karşılaştırmalı gramer gibi türleri vardır. Bk. ve krş. dil bilgisi. (Korkmaz, 1992, 75)

Diğer Türk şivelerinde de gramer, dil bilgisi ve dil bilimi terim adları yan yana kullanılmaktadır: Dil bilgisi: Az. grammatika, Tkm. dil bilimi ~ grammatkia, Uyg. grammatika, Tat. tel beleme ~ tel gıyeme ~ grammatika, Bşk. tel beleme, Kmk. til ilmu ~ tilni hakındağı ilmu, Krç.-Malk. Grammatika ~ til bilim ilmu, Nog. tıl îlmîsî ~ grammatika, Kzk. til bilimi, grammatika; Tuv. tıl ertemi, Şor. *til piliji ~ grammatika. (Naskali, 1997, 32) Özb. umumiy tilşunoslik, til bilimi, grammatika (Mahmudov-Naskali, 1996, 683)

Ansiklopedi maddelerinde de farklı bilgilere rastlanmamaktadır: Türk Ansiklopedisi, gramer maddesinde dil bilgisi, dil bilgisi maddesinde de gramer (MEB, 1970, 268) maddesine gönderme yapar. (MEB, 1970, 52) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, terimi, dil bilgisi maddesinde tanımlar ve gramer terimi için dil bilgisi (Dergâh, 1977, 372) maddesine göndermede bulunur. (Dergâh, 1977, 306) Ana Britanica, gramer maddesinde dil bilgisi maddesine gönderme yapar: dil bilgisi: Gramer olarak da bilinir, bir dilin ses, sözcük, tümce gibi öğeleri ve özellikleri ile bunların birlikte oluşturduğu düzeni ortaya koyan ve açıklayan kurallar bütünü. Kuralların ortaya konduğu kitaplara ve dilin soyut özelliklerini inceleyen dala da dil bilgisi denir. (Ana, 1988, 629)

Sözü edilen terimler, genel olarak aynı anlam yüklerini taşımaktadır. Fakat bazılarında, zamanla farklılaşan kullanımlar terimlerin anlam yüklerini değiştirmiştir.

Türk Dili alanında başlangıcından bu yana, yan yana yürüyen dilin incelenmesi çalışmaları ile dilin öğretilmesi çalışmaları üzerine yazılan kitapların adlandırılmasında sarf, nahiv, kavâid, dil bilgisi, dil bilimi, kural bilimi ve gra-

mer terimleri kullanılmıŖtır. Bu terimlerden sarf, nahiv ve kavâid bu gün kullanılmamaktadır.

Dil bilimi terimi ise son asırlarda gelişen, Batı kaynaklarından beslenen tündengeleimli modern dil çalıŖmaları alanında kullanılmaktadır.

Bize batıdan gelen gramer ve dilimize ait dil bilgisi terimleri, birbirini karşıladığı düşünölen terimlerdir. Gramer terimi ile kapsamlı olarak Türk dilini inceleyen bilimi ifade etmek üzere sunulan dil bilgisi terimi, zamanla ayrı anlam yüklenmiştir. Genel şekliyle gramer kitapları, bilim alanında dilin varlığı ve kullanımıyla ilgili kurallaŖmalarını notlarken dil bilgisi kitapları, tespit edilmiş kuralları bilgi seviyelerine göre öğretime sunmaktadır. Dili araŖtırmak ve tespit etmek üzere yapılan çalıŖmalar “gramer”, dili öğretmek amacıyla yapılan çalıŖmalar ise “dil bilgisi” terim adları ile anlam bulmaktadır. ©

KAYNAKLAR

- Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yay., A.Ş. İstanbul, 1988
- Başkan, Özcan, *Lengüistik Metodu*, Multilingual Yay., İstanbul, 2003
- Çobanzade, Bekir, *Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usûlü*, Baku, 1926
- Dilaçar, Agop, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", *TDAY Belleten 1971*, TDK, Ankara, 1989, 2. Bas.
- Dilaçar, Agop, "Dil ve Gerçek", *Dil Yazıları*, TDK Yay., Ankara Ün. Bas., Ankara, 1974
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1986, 15. Bas.
- Gemalmaz, Efrasiyab, "Dil Bilimi ve Dil Bilgisi", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK Yay., Ankara, 1995, sayı: 517
- "Gramer (Kuralbilim) Terimleri", *Türk Dili- Belleten*, 1940, seri II, sayı 1-2
- Karaağaç, Günay, "Dil, Tarih ve İnsan", *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yay., Ankara, 2002
- Karaağaç, Günay, "Türlerin Anayurdu Türkçe'dir", *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yay., Ankara, 2002
- Karasu, Ayşe Özek, "AB'li Küçüklerin Dil Mücadelesi", *Hürriyet Gazetesi*, 11 Şubat 2006
- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992
- Mahmudov, Nizamettin-Gürsoy Naskali, Emine, "Türkiye Türkçesi-Özbekçe-Rusça Gramer Terimleri Karşılıkları", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Terim Özel Sayısı*, TDK Yay., Ankara, 1996, sayı: 540
- Naskali, Emine Gürsoy, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yay., Ankara, 1997
- Perek, Faruk. Z., *Eski Çağda Dil Bilgisi Araştırmaları (Gramerin Doğuşu)*, İstanbul Ün. Yay., İstanbul, 1961
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlıca Grameri*, İstanbul, 1964
- Timurtaş, Faruk Kadri, "Türkçenin İncelenmesi, Grameri ve Lûgati", *Diller ve Türkçemiz* (Haz. Mustafa Özkan), Alfa Bas., İstanbul, 1996
- Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., C. XIII, Ankara, 1970
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yay., İstanbul, 1977 c. 3
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 1998
- Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual, İstanbul, 1998